

TÜRKİYE’NİN KARADENİZ POLİTİKASININ RUS UZMAN TOPLULUĞU VE DEVLET YAPILARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ *

The Perception Of Turkey's Black Sea Policy By Russian Experts And State Structures

Elena SALIS¹

Coşkun TOPAL²

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi : 29/04/2024
Makale Kabul Tarihi : 25/06/2024

Bu çalışma, Türkiye'nin özellikle Karadeniz bölgesindeki dış politikasının Rus uzmanlar ve resmi kurumlar tarafından nasıl algılandığı analiz etmektedir. Araştırma, bu amaca ulaşmak için hem niteliksel hem de niceliksel içerik analizinden yararlanarak Türk dış politikasının gelişimini ve bunun bölgeye etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Rusya'nın dış politika stratejisi geliştirme ve uluslararası süreç analizine odaklanan uzman raporları titizlikle incelenmekte; ayrıca Rus düşünce kuruluşları ve akademisyenlerin, Türk dış politikası özelde Karadeniz bölgesindeki yaklaşımına ilişkin bilimsel makaleleri kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

Araştırmaya konu olan ve iki ülke ilişkilerinin gergin olduğu 2014 ve 2015 yıllarını kapsayan dönemde Rus uzmanlar, yorumlarında Türkiye'nin politikasını öngörülemez ve hatta maceracı olarak değerlendirmektedirler. Ancak, Rusya'da dış politika konusunda yorum yapan söz konusu uzmanlar, 2016'dan itibaren Türkiye ile Rusya arasında, özellikle Türk Akımı Doğal Gaz Boru Hattı ve Akkuyu Nükleer Santrali gibi enerji projelerinin yanı sıra Türkiye'nin S-400 savunma sistemi dâhil olmak üzere askeri ve teknik alanda daha olumlu bir işbirliğine doğru gidildiğine dikkat çekmektedirler.

Diğer yandan Rus bilim adamları, Kanal İstanbul projesinin Montrö Sözleşmesi üzerindeki olası etkisi üzerinde durmakta ve projenin, Rusya'nın Karadeniz Boğazlarındaki jeopolitik statüsünü olumsuz yönde etkileyebileceği değerlendirmesini yapmaktadırlar. Çalışmada, Rus bilim adamlarının değerlendirmelerindeki tutarsızlıklar da ortaya konmaktadır. Nitekim 2000-2012 arası dönemde söz konusu uzmanlar, Türkiye'nin Karadeniz politikasına ilişkin makalelerinde olumlu bir yaklaşım içindeyken, 2014 ve 2015 uçak krizi döneminde çalışmalarında olumsuz bir yaklaşım içine girmişlerdir.

Çalışmada ele alınan dönem açısından Rus uzman topluluğu ve devlet yapılarına ait yayınlarda, Türkiye'nin Karadeniz politikasında stratejik anlayış eksikliğine ve bu durumun Rusya için önemli jeopolitik sonuçlara yol açabileceği sonucuna varılmaktadır. Enerji ve askeri-teknik alanlarda durumsal işbirliğine vurgu yapılırken, Türkiye'nin dış politika ideolojisine yönelik kapsamlı bir yaklaşımın bulunmadığına dikkat çekilmektedir. Yine bu hususların göz ardı edilmesinin Rusya için zararlı jeopolitik sonuçlara, özellikle de Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgeleri üzerindeki nüfuzunu kaybetmesine yol açabileceği sonucuna varılmaktadır.

Özetle çalışmada, Türkiye'nin Karadeniz politikası ve Türkiye-Rusya ilişkilerine yönelik olası jeopolitik etkilerinin, Rus uzman topluluğu ve devlet yapıları perspektifinden eleştirel bir değerlendirmesi ortaya konmaktadır.

* Bu makale Elena SALIS'ın Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda ve Prof. Dr. Coşkun TOPAL danışmanlığında yürütülen “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Karadeniz Politikasına Rusya'nın Bakışı ” başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

¹ Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: trulena@gmail.com, ORCID: 0009-0005-8064-5494 (Sorumlu Yazar/ Correspondent Author)

² Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: coskuntopal@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3627-6805

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Dış Politika, Karadeniz Bölgesi, Kanal İstanbul.

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

Research Article

Submission Date : 29/04/2024
Accepted Date : 25/06/2024

The article provides analysis of how Turkey's foreign policy, particularly in the Black Sea region, is perceived by Russian experts and official bodies. The research aims to explore the development of Turkish foreign policy and its implications for the region, employing both qualitative and quantitative content analysis to achieve this goal. The study meticulously reviews expert reports focused on Russia's foreign policy strategy development and international process analysis, alongside a comprehensive examination of scientific articles from Russian think tanks and academic scholars on Turkey's international politics and its specific stance in the Black Sea region.

The research identifies a period of strained relations between 2014 and 2015, describing Turkey's policy as unpredictable and even adventurous. However, it notes a shift towards a more favourable cooperation between Turkey and Russia from 2016 onwards, particularly in energy projects like the Turk Stream Natural Gas Pipeline and the Akkuyu Nuclear Power Plant, as well as military and technical cooperation including Turkey's acquisition of S-400 missile defence systems.

A significant concern raised by Russian scholars is the potential impact of Turkey's Istanbul Canal project on the Montreux Convention, which could adversely affect Russia's geopolitical status in the Black Sea Straits. The analysis of articles on Turkey's policy in the Black Sea region reveals inconsistencies in Russian scholars' evaluations, indicating a positive interaction period from the 2000s to 2012, followed by a negative assessment from 2014 to 2015. The research further delves into the implications of Crimea's reunion with Russia on Turkish-Russian relations, highlighting Turkey's support for the Crimean Tatars as a factor influencing its Crimea policy, which could potentially escalate tensions between the two countries.

The study concludes that the Russian expert community and state structures perceive a lack of strategic understanding in Turkey's Black Sea policy, which could lead to significant geopolitical consequences for Russia. It emphasizes the situational cooperation in energy and military-technical fields while noting the absence of a comprehensive approach to Turkey's foreign policy ideology. The research suggests that overlooking these aspects could result in detrimental geopolitical outcomes for Russia, particularly in losing influence over Central Asia and the South Caucasus regions.

In summary, the article provides a critical assessment of Turkey's Black Sea policy from the perspective of the Russian expert community and state structures, highlighting areas of cooperation, concern, and potential geopolitical implications for Turkish-Russian relations.

Keywords: Turkey, Russia, Foreign Policy, Black Sea Region, Istanbul Canal.

1. Giriş

Rusya'nın perspektifinden Karadeniz bölgesi, hem içsel bölgesel çıkarlar bağlamında hem de Akdeniz'e açılan bir "geçiş kapısı" olarak her zaman öncelikli bir konumda olmuştur. Her iki bölgede de Rusya ile etkileşimde bulunan temel aktör, Türkiye Cumhuriyeti'dir. Türkiye, Rusya için hem bir ortak hem de bir rekabet unsurunu temsil etmektedir. Bölgesel bir aktör olarak Türkiye, Rusya'nın Akdeniz'e yönelmesinde önemli bir anahtar rol oynayabilirken aynı zamanda Rusya'nın Karadeniz'e "kapanmasına" engel olabilecek bir

potansiyel barikatı da temsil etmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki politikasının incelenmesi, Rusya için sürekli olarak önem arz etmektedir. Aynı şekilde, Türkiye politikalarının, Rusya açısından analiz edilmesi ve algılanması da Türkiye için ilgi çekicidir.

Bu makalede, genel olarak Türk dış politikası ve bu politikaların Karadeniz Bölgesi'ndeki yansımalarının Rus uzman topluluğu tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiği ele alınacaktır. Çalışmada yöntem olarak niteliksel ve niceliksel içerik analizi benimsenmiştir.

Çalışma kapsamında; Rusya'nın dış politika stratejisinin geliştirilmesine ve uluslararası süreçlerin analizine odaklanan uzman raporları ve Karadeniz Bölgesi'ndeki Rus-Türk ilişkilerinin ve Türk politikasının doğrudan değerlendirilmesini amaçlayan bilimsel makaleler niteliksel ve niceliksel içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır.

2. Rusya Uzman Topluluğunun Türkiye Siyasetine Dair Algısı

Türkiye ve Rusya ilişkileri 15. yüzyıl sonuna kadar giden köklü bir geçmişe sahiptir. 16. yüzyılda Astrahan Hanlığını ilhak ettikten sonra Karadeniz ve Kafkasya'ya yönelen Rus Çarlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bölgede bir güç ve hâkimiyet kurma mücadelesi başlamıştır. İki ülke, 1682 yılından 1918 yılına kadar savaşlar, ittifaklar, yardımlar ve dostlukların yaşandığı yaklaşık 250 yıllık sürecin beşte birini mücadele ile geçirmişlerdir (Topal, 2012; Topal, 2019). İki dünya savaşı arasında karşılıklı çıkar ve güven temelinde seyreden iki ülke ilişkileri, II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş Dönemi'ne geçiş sürecinde karşılıklı açıklamalarla kısa süreli gerginliklere sahne olmuştur. Soğuk Savaş döneminde daha çok ekonomik düzeyde ilerleyen iki ülke ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra özellikle Orta Asya ve Karadeniz havzasında oluşan güç boşluğu çerçevesinde ulusal çıkarlar temelinde bazen güvenlik politikaları bağlamında rekabetçi bir boyut kazanırken, bazen de enerji ve alt yapı yatırımları bağlamında işbirliğine dayalı bir süreç izlemiştir. Dolayısıyla Türk dış politikasının, özelde Türkiye'nin Karadeniz politikasının Rusya'daki uzmanlar tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiği konusu önem kazanmaktadır. Her ne kadar Türk-Rus ilişkileri tarihsel süreç içerisinde yeni olaylarla yüzleşse de Rusya'da Türkiye üzerine çalışmalarda bulunan aydınların ve uzman kadroların genel olarak Rusya bilimsel topluluğunun, Rusya'nın Türkiye'ye yönelik dış politika ve stratejik hedeflerin belirlenmesinde önemli bir etki ve ağırlığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada ağırlıklı olarak Türkiye'nin dış politikada attığı adımların, izlediği strateji ve politikaların Rus uzmanların gözüyle nasıl görüldüğü ve değerlendirildiği üzerinde durulacaktır.

Rus uzman topluluğu, son yıllarda Türk dış politikasını değerlendirirken, bu alandaki Rus diplomasisi için kapsamlı bir strateji geliştirmeyi önemli ölçüde zorlaştıran bir durumla karşılaşmıştır. Birkaç faktör, Rus analistlerin Türk dış politikasına yeni bir bakış açısı getirmesine neden olmuştur.

Bu faktörlerden ilki, ekonomik kriz ve Batılı ticaret ortaklarıyla karşılıklı yaptırımların Türk dış politikasının bu zorlukların üstesinden gelmek için kendi stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmesini gerektirmesidir. Ayrıca bu yaklaşım sadece Rusya-Türkiye ikili ilişkilerinin değerlendirilmesinde değil, Ankara'nın diğer alanlardaki faaliyetlerinde de uygulanmıştır. Türkiye, Rus dış politikasında beyan edilen "Doğuya dönüş"ün (Korotyshev & Sorokin, 2016, 59) bir parçası haline gelmiştir. Bu da uzmanların, Türk dış politika adımlarına ilişkin değerlendirmelerini sunarken bu gerçeği her zaman dikkate almalarını sağlamış ve Kasım 2015'e kadar devam etmiştir.

Aynı zamanda, genel olarak önde gelen Rus uzmanların Türk dış politikasının analizine olan ilgisinin oldukça düşük olduğu belirtilebilir. Bu nedenle, Rus liderliği tarafından alınan kararların değerlendirilmesi, genellikle uzmanlaşmış bilim kurumlarından ve yüksek eğitim kurumlarından gelen çok dar bir uzman çemberi tarafından değerlendirilmesine sebep olmaktadır.

Bu çalışmada, yalnızca 2000'li yıllardan itibaren yayınlanmış kaynaklar içerik analizi için kullanılmıştır ve incelenen materyalin ön analizi, bahsi geçen dönemden önce neredeyse hiç yayım olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, o dönemde Rusya'nın genel olarak tam bir "dezoriente" olma süreci yaşamasıyla izah edilebilir.

Çalışmada kullanılan ilk kaynak grubu için Rusya'nın önde gelen bilimsel ve uzman toplulukları tarafından geliştirilen raporlar ve özellikle de Dış Politika ve Savunma Politikası Konseyi (DPSPK) tarafından hazırlanan raporlar seçilmiştir. Bunlar; 2012-2013 yıllarında hazırlanan "*Strateji XX*" (SVOP, 2014) ve 2016'da yayımlanan "*Rusya için Strateji. Rus dış politikası: 2010'un sonu- 2020'lerin başı*" (SVOP, 2016) ve Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü tarafından Rusya Bilimler Akademisi ve İleri Araştırmalar ve Girişimler Vakfı tarafından hazırlanan bir dizi "*Rusya ve Dünya*"(IMEMO, 2022) raporlarıdır.

Bu içerik analizi sırasında beklenmedik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu nedenle, Rusya'nın önde gelen uzman ve analitik topluluklarından biri olan DPSPK, pratikte Türk dış politikasını uluslararası sistemde bağımsız bir faktör olarak görmemektedir.

Dolayısıyla, 2012-2013 yıllarında hazırlanan büyük ölçekli analitik geliştirme "*Strateji XXI*"de, dış politika faslında Türkiye'den bir kez bile bahsedilmemekte; aynı zamanda bu bölümde Afganistan, Pakistan, Libya, Irak, İran, Suriye ve diğerleri gibi ülkelerden en az bir

kez, orada yaşanan olayların Rusya için önemi bağlamında bahsedilmektedir (SVOP, 2014, 266, 269).

Rus yetkililer, Türkiye ile ilişkilere olan ilgisinin yalnızca iç gelişmelerin sonucu olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu durum kısmen uzman ve yetkililerin Rusya'nın ulusal çıkarlarına yönelik farklı algılarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Rus liderliği için Türkiye ile etkileşimin en önemli yönü, "Türk Akımı" doğalgaz boru hattı projesidir. Aynı belgede yer alan "Strateji XXI" bu projenin ortaya çıkmasından bir yıl önce, boru hattı diplomasisinin anakronizme dönüştüğünü göstermektedir (SVOP, 2014, 266, 269).

DPSPK tarafından hazırlanan 2016 belgesinde (Rusya için Strateji, Rus dış politikası: 2010'ların sonu 2020'lerin başı) (SVOP, 2016) Türkiye'den üç kez bahsedilmiştir. Belgede Türkiye kelimesi ilk geçtiğinde uzmanlar, Türkiye ile çatışmanın bir savaşa dönüşmesinin tehlikesini sadece bir kez vurgulamışlardır (SVOP, 2016). İkinci seferde ise Kasım 2015'te düşürülen Rus savaş uçağıyla ilgili ihtilafın ağırlaşması bağlamında Türkiye'nin eylemlerinin Rusya muhalifleri tarafından provokasyon amaçlı kullanılacağı bağlamında dile getirilmiştir (SVOP, 2016, 17). Üçüncü bahsetmede, yazarlar, düşürülen uçakla ilgili olaya Rus tepkisinin çok daha sert olabileceğine (zorlu eylemlere kadar) dikkat çekmişlerdir (SVOP, 2016, 21).

Tamamen Rus dış politikasının stratejik yansımasına odaklanmış olan belge, Rusya-Türkiye ilişkilerinde müteakip olumlu bir kaymaya ilişkin herhangi bir tahmin içermemekte; aynı zamanda Rusya'nın Ankara'ya yönelik tutumunda herhangi bir revizyon önerisinde de bulunmamaktadır. Tezleri birlikte yazan çok sayıda Rus uzmanın bu yaklaşımı, bu belgenin tüm bölümlerine taşımaya çalıştıkları ana genel fikirleriyle açıklanmaktadır. Girişte, Rus dış politikası için "yeni bir entelektüel dürtü ihtiyacı" (SVOP, 2016, 1) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye ile ilişkilerde görünüşe göre, önde gelen Rus uzmanlar Rus dış politikası için yeni bir dinamiğe sahip olmayan geleneksel bir yaklaşımı gördüklerini belirtmişlerdir.

2009-2021 yılları arasında yayınlanan "Rusya ve Dünya" serisi derlemelerinin analiz sonuçlarında çok daha beklenen bir sonuç elde edilmiştir.

Böylece, analiz edilen tüm raporlarda Tablo 1'de gösterildiği gibi Türkiye'den defalarca (703 kez) bahsedilmektedir. Bununla birlikte, ABD gibi küresel aktörlerden 3692, Çin'den 3001 ve AB'den 2748 kez bahsedilmektedir.

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye Hakkında Bahsedilme Sayısı

Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (1)	2019 (2)	2020	2021	Toplam
Türkiye'den Bahsedilme Sayısı	21	15	171	19	21	13	43	59	62	71	15	84	79	30	703

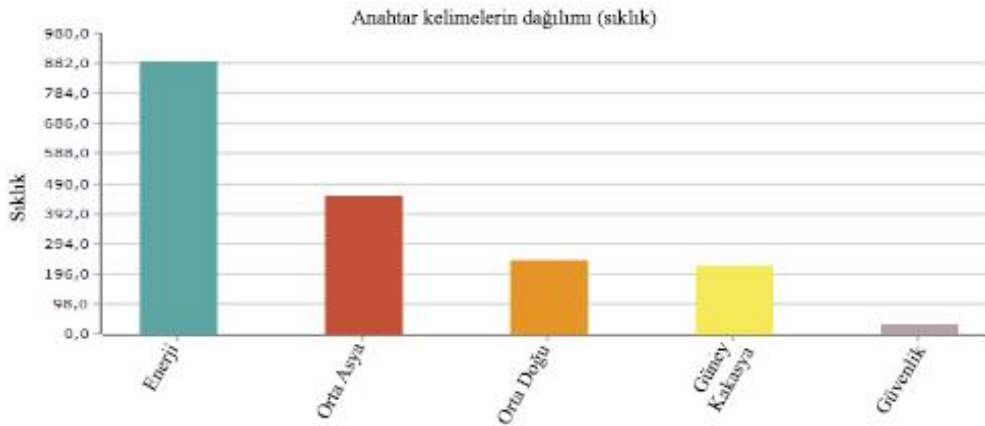
Böylece, analiz edilen tüm raporlarda Tablo 1’de gösterildiği gibi Türkiye’den defalarca (703 kez) bahsedilmektedir. Bununla birlikte, ABD gibi küresel oyuncuların /aktörlerden 3692, Çin’den 3001 ve AB’den 2748 kez bahsedilmektedir.

Bununla birlikte, çalışmamız açısından daha önemli olan niteliksel göstergelerdir. Bu göstergeler, bir dizi raporun ikincil niteliksel ve niceliksel içerik analizi yoluyla belirlenmiş olup, Türkiye kategorisine en uygun 4 konunun seçilmesiyle elde edilmiştir, bkz. Grafik 1.

Böylece, Rus uzmanlarının Türkiye’nin prizmasıyla algıladıkları en önemli konular 1) *Enerji*, 2) *Orta Asya*, 3) *Orta Doğu* ve 4) *Güney Kafkasya*’dır. Bu konular şüphesiz birbiriyle bağlantılıdır ve bunların ortak analizi uygun görünmektedir.

Enerji ile ilgili konu, Türk Akımı doğalgaz boru hattı ve Akkuyu nükleer santralının inşası gibi ortak Rus-Türk projelerinin sorularını ele almaktadır. Bu durumda Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler “durum ortaklığı” olarak değerlendirilmektedir. Raporlara da yansıyan bu durum Türkiye’nin Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerinde artan faaliyeti, Bakü- Tiflis- Ceyhan boru hattı üzerinden Kazakistan petrolünün ve Türkmenistan gazının “Güney Gaz Koridoru” projesinin bir parçası olan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) üzerinden artan arzıyla Ankara’ya yönelik bir girişim olarak görülmektedir. Bu tür planlar, Ankara’nın Avrasya’nın bir enerji merkezi olma niyetine tanıklık etmektedir. Bu sayede Avrupa, muhtemelen Rus gazına bir alternatifte ihtiyaç duyacak ve Orta Asya, Azerbaycan ve Doğu Akdeniz’den gaz alacaktır. Güney Kafkasya ve Orta Asya, bölgesel çatışmaların çözümüne katılım için Türkiye ile ekonomik ve askeri-teknik iş birliği açısından Rusya’nın olası etki kaybı bölgeleridir. Bu bulgu raporda, Türkiye’nin bu bölgelerde kültürel ve insani iş birliğinin, özellikle de Türk Devletleri Teşkilatı’nın faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik artan faaliyetlerine ilişkin verilerle desteklenmektedir.

Grafik 1: Türkiye Kategorisindeki Konuların Frekans Dağılımı

Ortadoğu konusu, rekabet ve etkileşim konularının yanı sıra Türkiye ve Rusya'nın Suriye, Libya ve Irak'taki çıkarlarının çakışması ve farklılaşmasıyla da kesişmektedir.

İlginçtir ki, raporda doğrudan Karadeniz Bölgesi'ne ilişkin konular neredeyse hiç vurgulanmamıştır. Bu konu sadece iki kez ele alınmaktadır. İlk seferde, NATO'nun 2016'dan itibaren Karadeniz Bölgesi'nde güçlenmesine ve Ukrayna'nın Rusya ile Türkiye arasındaki olası gerilimlerin kaynağı olarak görüldüğü vurgulanmakta; Ukrayna-Türkiye ilişkilerinden bahsederken de ikinci kez konuya değinilmektedir. Bu serideki akademik raporlarda, Türkiye'nin Ukrayna ile olan yakın ilişkilerini destekleme, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kırım konusundaki tutumu ve Kırım Tatarlarının durumu ile ilgili konulara ilişkin eksiklikler dikkat çekmektedir. Ayrıca, Kanal İstanbul Projesinin inşasıyla ilgili konuların ele alınmaması da oldukça ilginçtir.

Bu nedenle, Rusya ve Dünya rapor dizisinde, Türkiye'nin politikasına, Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerinde enerji, askeri-teknik ve kültürel-insani iş birliği alanındaki etkisinin büyümesine büyük önem verilmekte ancak bu aktiviteye entegre olmak için hiçbir önlem önerilmemektedir. Bu durum Ankara'ya karşı belirli tavizler vermeye zorlanan Rus iktidar yapılarının konumu açısından açıklanabilir ancak yukarıda da belirtildiği üzere esas neden Rus uzman topluluğunun Türkiye ile ilişkilerde temelde yeni bir yaklaşım programı geliştirmeye yönelik isteksizliğidir.

Bu içerik analizi bloğunu özetlemek gerekirse Rusya'nın uzman topluluğunun stratejik projeler geliştirirken Türkiye'ye çok az önem verdiği, küresel uzun vadeli planlar oluşturmadığı ve son 15 yıldaki politikalarını ağırlıklı olarak olumsuz değerlendirdiği sonucuna varılabilir.

3. Rus Bilimsel Çalışmalarında Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde Siyaset Algısının Analizi

Rus düşünce kuruluşları uzmanları tarafından *Türkiye'nin uluslararası politikasının* (araştırmamızın konusu olarak) yukarıdaki algısını inceledikten sonra, konuyla paralel doğrultuda Karadeniz Bölgesi'ndeki Türkiye'nin dış politikası olan ve bu çalışmanın konusuyla doğrudan ilgili olan Rusya'da uluslararası ilişkilerle ilgili akademik kuruluşların yayınları ile Rus akademisyenlerin yaklaşımlarının analizinin yapılması gerekli görülmüştür.

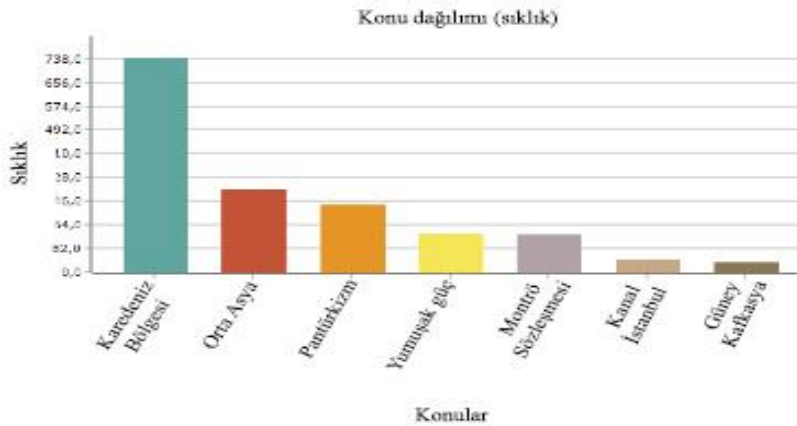
Makaleleri ararken Rusya'nın en büyük elektronik bilimsel kataloğu olan E-library'nin veri tabanı kullanılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında Türkiye, Rusya, dış politika anahtar kelimelerine göre birincil arama yapılmıştır. Böylece, belirtilen parametrelere göre 1309 bilimsel makale bulunmuş, bulunan makalelerin başlıkları incelenmiş ve sonra ikinci bir eleme yöntemine gidilmiştir. Böylece 2006-2021 yıllarına ait 181 yayın ele alınmıştır.

Türkiye'nin dış politikasını inşa etmek için belirli konuları ele alan bilim merkezleri, *Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi, Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Üniversite) ve Rusya Halkların Dostluk Üniversitesi*, geleneksel olarak bu kurumlar arasında bulunmaktadır. Çalışmamızda yukarıdaki kuruluşlara ek olarak *V.İ. Vernadski adına Kırım Federal Üniversitesi, Sivastopol Devlet Üniversitesi, Kuban Devlet Üniversitesi, Ye. M. Primakov adına Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Ulusal Araştırma Enstitüsü, Güney Federal Üniversitesi, M.V. Lomonosov adına Moskova Devlet Üniversitesi* araştırmacılarının çalışmalarına da yer verilmiştir. Çalışmalarda Türk dış politikasının bireysel yönlerine dikkat çekilmiştir. Bu kurumların uzmanları çoğunlukla hem Türkiye'de meydana gelen olayları hem de Türk liderliğinin dış politika adımlarını anlamaya yönelik bilimsel makaleler yayınlamaktadır. Bu nedenle sadece Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki politikası ve Rusya'ya olan önemi ile ilgilenilmektedir.

Bu nedenle, metinlerin toplamının ilk analizine dayanarak, 'bottom-up' yöntemi ve daha sonra 'top-down' yöntemi kullanılarak, araştırmamız için tahsis edilen makalelerde veri dizisi araştırması kategorileri oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, belirlediğimiz görev ve hedeflerle ilgili 7 konu (kategori) belirlenmiştir (Grafik 2.).

Doğal olarak, bahsettiğimiz en büyük kategori *Karadeniz Bölgesi'dir*. Bölge, bu itibarla çalışmamızın da doğrudan konusunu oluşturmaktadır. Makalelerde temsil edilebilirlik açısından ikinci sırada yer alan kavram *Orta Asya'dır*. Daha sonra sırasıyla *Pantürkizm ve Yumuşak Güç* konularıyla, *Montrö Sözleşmesi ve Kanal İstanbul ve Güney Kafkasya* yer almaktadır.

Grafik 2: İncelenen Makalelerin Toplamında Konuların Dağılımı

Analiz edilen makalelerde, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki politikası genel olarak ele alınmıştır. SSCB'nin çöküşünden sonra, Türkiye'nin jeopolitik bir fırsat olarak yararlanması ve liderliğini sürekli olarak başarılı bir şekilde kurmaya yönelik bir dizi girişimde bulunması ele alınmıştır. Türkiye'nin girişimiyle kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİ) üyelerinin siyasi emellerinin büyük ölçüde farklılık gösterdiği ve tam teşekküllü ekonomik etkileşime katkıda bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik liderlik hedeflerinin tam olarak gerçekleştirilmediği belirtilmektedir. Türkiye tarafından 1990'ların başında Pantürkizm ideolojisine dayanan "Büyük Turan" projesinin kurulması, Ankara'nın Hazar ve Orta Asya bölgelerindeki kaynaklara erişim girişimi olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, 21. yüzyılın ilk on yılında Türk Konseyi'nin kurulması ve daha sonra Türk Devletleri'nin örgütlenmesi ile devam etmiştir. Türkiye'nin kültürel ve insani alanda faaliyetleri, *Pantürkist* ideolojinin ilerlemesi ışığında "yumuşak güç" yaklaşımıyla ve askeri-teknik alanda iş birliğinin genişletilmesiyle Rus araştırmacılar tarafından;

1) Türkiye'nin bu bölgelerde kendi hegemonyasını kurmak için Orta Asya devletleri ile Güney Kafkasya devletlerini Rusya'nın etkisi altından çekme arzusu ve doğrudan uygulaması

2) Rusya'nın Müslüman bölgeleriyle insani ve ideolojik iş birliği şeklinde Rusya'ya doğrudan bir tehdit oluşturmanın yanı sıra Kırım Tatarlarının durumuna da dikkat çekilmesi açısından incelenmiş ve ele alınmıştır.

Makalelerde, 2000-2014 yılları arasında *Karadeniz Bölgesi'nde* Rus-Türk iş birliğinin yoğunlaşması dönemi, Türkiye'nin bölgesel bir liderlik kurma arzusu ve ABD'nin bölgede genişlemesini engelleme girişimleri ile açıklanmaktadır. 2008 Rus-Gürcü savaşı sırasında ABD gemilerinin Karadeniz'e girmesini engellemek için *Montrö Sözleşmesi'nin* kullanılması, bazı yazarların tarafından açıkça Rusya'ya destek olarak görülmektedir. Analiz edilen makalelerde, sonraki aşama Türkiye'nin Güney Kafkasya bölgesinde ilerlemesinin başlangıcı olarak görülmekte ve bunun Türkiye'nin barış girişimlerine katılımıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu durum bazı yazarlar tarafından bölgedeki çelişkilerin artışı ve çıkarların kutuplaşması olarak vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, 2020 yılında Dağlık Karabağ'daki çatışmanın yeniden başlaması da buna bir örnek olarak gösterilmiştir.

Kırım'ın Rusya'ya dönüşünden sonra Rusya'nın Karadeniz Bölgesi'nde güç kazanması ve buna bağlı olarak Rusya'nın Akdeniz Bölgesi'ndeki konumunun güçlenmesi, Türkiye tarafından olumsuz algılanmakta ve bu durumu 2015 yılındaki "uçak krizi" izlemektedir. Ayrıca Türkiye, Karadeniz Bölgesi'ndeki pozisyonlarını dengelemek için Ukrayna ile aktif askeri-teknik iş birliğine başlamakta, Kırım'ın katılımını "ilhak" olarak tanımlamakta ısrar etmekte ve Kırım Tatarlarını alenen desteklemektedir. Türkiye'nin bu tür eylemleri, incelediğimiz makalelerin yazarlarına göre, Karadeniz Bölgesi'nde caydırıcılık

işlevi görmekte ve Kırım'ın katılımından sonra Rusya'nın konumunun güçlenmesini etkisiz hale getirmektedir.

Rusya'daki uzmanlar topluluğunun, Montrö Sözleşmesinin işleyişini etkileyebileceğine ve dolayısıyla Karadeniz Boğazlarının jeopolitik statüsünün Rusya'nın çıkarlarına karşıt olarak değişeceğine inandıkları bir diğer önemli konu, Kanal İstanbul'un inşasıdır. Ancak bu konunun önemi dikkate alınarak aşağıda detaylı olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'nin Karadeniz politikasına yönelik makalelerin içerik analizi, Rus bilim insanlarının değerlendirmelerinin tutarsızlığını ortaya koymaktadır. Nitekim 2000-2012 arası dönemde söz konusu uzmanlar, Türkiye'nin Karadeniz politikasına ilişkin makalelerinde olumlu bir yaklaşım içindeyken, 2014 ve 2015 uçak krizi döneminde çalışmalarında olumsuz bir yaklaşım içine girmişlerdir. Bununla birlikte özellikle enerji alanında ve bölgesel çatışmaların çözümünde durumsal iş birliğine vurgu yapmışlardır.

4. Kanal İstanbul İnşasının Rus Uzman Topluluğu Tarafından Değerlendirilmesi

Açıktır ki Rusya'nın jeopolitik çıkarları açısından İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının Montrö Sözleşmesi'nde yer alan statüleri büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle İstanbul Boğazı'na alternatif olacak ve Karadeniz'i Marmara Denizi'ne bağlayacak olan Kanal İstanbul Mega Projesinin yapımının 2011 yılında duyurulması, Rusya'nın bilim ve uzman camiasında önemli tartışmalara neden olmuştur. Bu çalışmanın konusu açısından, Rus bilimsel dergilerin ve bu konuya ayrılmış medyadaki ana yayınların ayrı bir paragrafta ele alınması çalışma için uygun görünmektedir.

Kanal İstanbul sorununa özel olarak ayrılan ilk yayınlardan biri, Rusya Dışişleri Bakanlığı Tarih ve Diplomatik Dairesi İkinci Sekreteri V. Zanina'nın tarihsel ve analitik bir makalesidir. Aynı zamanda bu konuya, siyaset bilimci İ. Starodubtsev de değinmiştir (Starodubtsev, 2011, 126, 183, 185). V. Zanina, kanalın inşasına yönelik girişimin öncelikle Türkiye'nin Montrö Sözleşmesinin verdiği yetkilere kıyasla boğazlara karşı yetkilerini genişletmeyi amaçladığı düşüncesindedir. Zanina'ya göre; "herhangi bir uluslararası anlaşmaya tabi olmayan ve denizcilikle ilgili düzenlemeleri Türk tarafının iradesine bırakan statüsü belirsiz sahip bir kanal projesine yatırım yapma riskini çok az kişi alacaktır" (Zanina, 2014, 82-94). V. Zanina, Montrö Sözleşmesi'nin uluslararası statüsünün aşınma tehlikesi, Kanal İstanbul'un yasal statüsünün belirsizliği gibi sorunlara değinerek, konunun jeopolitik yönünü incelemekle yetinmiştir. Ayrıca projenin uygulanmasında Rusya ile Türkiye arasındaki iş birliği olanaklarına da dikkat çekmiştir.

Daha sonra A.V. Boldyrev, Kanal İstanbul projesinin detaylarını analiz ettiğinde, inşaatın kendisi için ne kadar gerçekçi olduğunu netleştirebileceğine dikkat çekmiştir

(Boldyrev, 2017, 83-104). Sorunun siyasi yanı pratik alandan üstün geldiğinden, projenin ham haliyle halka sunulduğu sonucuna varmıştır. Özellikle bu durum zamanla projenin olumsuz bir “marka” haline gelmesine sebep olan çevre sorunlarıyla ilgili olmuştur. A.V. Boldyrev’e göre, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın projesinin uygulanmasının yavaşlatılmasına çevrecilerin muhalefet etmeleri sebep olmuştur.

15-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında başarısız olan askeri darbe, projeyi yeniden canlandırmış ve uzmanların yeni koşullar altında inşaat hazırlıklarının seyrini inceledikleri bir yayın dalgasını tetiklemiştir. İ.G. Sayetov, projeye yapılan yatırımlar sayesinde zor günlerden geçen Türkiye ekonomisinin “yapay dozda adrenalin” alacağını ve kanaldan geçişten ülke bütçesine ek gelir elde edileceğini kaydetmiştir ve ona göre: “...tek ve en önemli soru, Türklerin fiziki olarak bir kanal inşa edip edemeyecekleri ve bunun için yeterli kaynağa sahip olup olmayacakları”dır (Sayetov, 2018). Bu sorun, Kanal İstanbul’un ve diğer mega projelerin kriz koşullarında Türk ekonomisi üzerindeki etkisini inceleyen G.İ. Sosnov’un makalesinde ele alınmıştır. Uzmana göre, enflasyonu kontrol altına alacak önlemlerin alınması, bütçe açığının büyümesi, liranın değer kaybetmesi Ankara’nın mega projelerini, başlangıçta planlanandan daha yavaş da olsa uygulamasına olanak sağlayacaktır (Sosnov, 2018, 187-199).

Uzmanlar, darbenin bastırılmasının Erdoğan’a en sorunlu projeleri uygulama özgürlüğü verdiği konusunda hemfikirdir. Bu arada A.V. Boldyrev, Türkiye Ulaştırma ve Denizcilik Haberleşme Bakanlığı tarafından 15 Ocak 2018 tarihinde yayınlanan hidrolik yapının güzergâhının yeterince detaylandırılmamış olmasına (Boldyrev, 2018, 120-132) ve Kanal İstanbul’un ideolojik içeriğinin tükenmesine dikkat çekmiştir (Boldyrev, 2019, 29). Yazara göre, Türk hükümetini ulusal denizcilik kurallarının yürürlüğe konmasına kadar, 1936 tarihli Montrö Konvansiyonu rejimini gelecekteki kanalda muhafaza etmeye zorlayan tehlikeli yasal bir boşluktur (Boldyrev, 2019a, 223-234). Boldyrev, çoğu askeri ve sivil Türk uzmanının Kanal İstanbul’a ilişkin tutumunun Türkiye Cumhurbaşkanı’nın çizgisinden farklı olduğunu belirtmiştir (Boldyrev, 2019d, 188-197; Boldyrev 2019b, 10-26). Rusya’da Kanal İstanbul’un inşasında maddi yardım imkânı olanağı düşüncesinde olan uzmanlar tartışırken (Zanina, 2018; Starodubtsev 2018, 2019a) A.V. Boldyrev, bu beklentinin Türkiye için kabul edilemez olduğuna işaret etmiştir. Bu durumda Rusya (varsayımsal olarak da olsa) Kanal İstanbul’daki trafik akışlarının düzenlenmesine katılabilir (Boldyrev, 2020, 271-280). Rusya Bilimler Akademisi Ye. M. Primakov adına Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Ulusal Araştırma Enstitüsü’nün uzmanları, Kanal İstanbul’un uluslararası nakliye ile su yolları kategorisine girebileceğine inanmaktadır. O zaman, 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne (Birleşmiş Milletler, 1982) göre, bu su yolu herhangi bir kısıtlama olmaksızın ticaret ve askeri geçiş için ücretsiz hale gelecektir. Raporun yazarları, ulusal düzenlemeleri boğazları tüm ulusların gemilerinin geçişine açık hale getiren Süveyş, Panama ve Kiel

kanalları ile ilgili emsallerine dayanarak vardıkları sonuçları temel almaktadırlar ancak Boldyrev, çalışmasında (Boldyrev, 2020a, 276), Türkiye'nin 1982 Sözleşmesi'ne katılımının sınırlı formatını belirleyen İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'nı "uluslararasılaştırma" korkusu olduğunu öne sürerek bu görüşe karşı çıkmaktadır.

Araştırmacı A. Baranov, Kanal İstanbul'un inşasını, Rusya'nın Karadeniz Bölgesi'ndeki jeopolitik çıkarlarına yönelik ciddi bir tehdit olarak görmekte ve bu da Montrö Konvansiyonu rejiminin bozulmasına ve NATO Deniz Kuvvetleri'nin Karadeniz'e sınırsız ölçekte sabitlenmesine yol açmaktadır. Yazar, Kanal İstanbul ve denizler arasındaki olası diğer karayollarının yasal düzenlemesi konusunda Montrö Sözleşmesi (Baranov, 2021, 7-13) ilkelerine dayalı olarak ikili Rus-Türk müzakerelerine duyulan ihtiyaç hakkında bir görüş bildirmektedir.

Rus uzmanlarının, kaynakların yetersizliğinin Türkiye Cumhuriyeti'nin bunu gerçekleştirmesine izin vermeyeceği inancı nedeniyle Kanal İstanbul projesine olan ilgileri sınırlıdır. Bu nedenle, birçok uzman kendilerini projenin jeopolitik sonuçlarını açıklamakla sınırlandırmaktadır (Starodubtsev, 2019c; Kulikov, 2020). Bu bağlamda, uygulamanın ilerleyişini ayrıntılı olarak izleyen ve sorunu Türk bakış açısı ile araştıran yayınlar yazarların ilgisini çekmektedir.

Özellikle A. Gabrielyan, Kanal İstanbul'un inşasının Türkiye'nin Boğaz'dan gelen ücretsiz gemi trafiğini azaltma arzusuna bağlamaktadır ve boğazların ekolojik olarak boşaltılmasına ilişkin argümanın tutarsızlığını ikna edici bir şekilde kanıtlamaktadır. Ona göre; "Türkiye için asıl sorun bu (çevre) olsaydı, Samsun-Ceyhan petrol boru hattı projesini çoktan hayata geçirirdi. Samsun-Ceyhan petrol boru hattı, Karadeniz boğazlarını geçerek Karadeniz'den Akdeniz'e petrol taşınmasını mümkün kılacaktır" (Gabrielyan, 2018). A. Gabrielyan, Kanal İstanbul'un inşasının arkasında Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'nden vazgeçme niyetini görmemekte, kanalın faaliyete geçmesinden sonra Ankara'nın 1936 belgesinin bazı ekonomik maddelerini düzeltmek istediği yorumunu yapmaktadır (Gabrielyan, 2017). A. Gabrielyan, projenin uygulanmasının iş aşamasına geçtiğini ve kanalın tesliminin yıllara göre hesaplandığını da kaydetmiştir (Gabrielyan, 2019).

Bu arada, İ.İ. Starodubtsev, Türklerin projelerini Çin "Kuşak ve Yollar" girişimine dâhil etmeyi planladıklarını belirtmiştir. 4 Kasım 2019'da Çin'den gelen ilk tren, Çin'den Avrupa'ya Demir İpek Yolu'nu açarak Marmara Denizaltı Demiryolu Hattı üzerinden Boğaz'dan geçmiştir. Bu proje sayesinde Çin malları kısa sürede Asya, Afrika ve Avrupa ülkelerine nakledilebilir duruma gelmiştir. Uzmanlara göre, Çin girişiminin uygulanması durumunda, Boğaz'daki nakliye trafiğinde önemli bir artış yaşanacak ve bu durum Türk tarafına Boğaz'dan Kanal İstanbul'a giden nakliye trafiğini yönlendirmek için için güçlü bir fırsat verecektir" (Starodubtsev, 2018b). A. Gabrielyan gibi, İ.İ. Starodubtsev'in fikirleri de

kanalın Ankara'ya Montrö Sözleşmesi'ni kendi lehine düzeltme fırsatı vermesi ve Karadeniz'den gelen kargo akışından para almaya başlaması gerçeğine dayanmaktadır (Starodubtsev, 2018a). V.İ. Kovalyov, projenin ana "aşıl topuğu" olarak yatırımın geri dönüşüne vurgu yapmaktadır (Kovalev, 2018a). Uzmana göre, "Türk liderliği, seyrüsefer için yeni bir arter yaratmaya kararlı, bu nedenle proje, bariz zorluklarına rağmen, uygulama için iyi şanslara" sahiptir. Asıl soru, İstanbul Boğazı'ndaki şartlı olarak ücretsiz olan trafiğin, Kanal İstanbul üzerinden nasıl ücretli hale getirileceğidir (Kovalev, 2018b; Kovalev, 2018c). Kovalev'e göre Türk tarafı, gelecekteki bir işletmenin hisseleri karşılığında, halkın fonlarını toplayarak olası yatırımcıları bağış toplama fikriyle çekmeye çalışacaktır(Kovalev, 2020a; Kovalev, 2020b). Uzmanlara göre, Kanal İstanbul, her şeyden önce Türkiye Cumhurbaşkanı'nın kişisel bir imaj projesidir ve inşaatın ekonomik ve jeopolitik sonuçları hakkında sonuç elde etmek için acele etmemektedirler, ancak projenin geleceği onlara oldukça gerçek görünmektedir.

Diğer bir görüşü savunan yayınlardan, I. Starodubtseva'nın, Rusya'nın Türk tarafına olan tutumunu kesinlikle ifade etmesi gerektiğine inanan makalesini vurgulamalıyız. Starodubtseva "Ya Kanal İstanbul'un mevcut tüm yollarla engellenmesi ile motive edilmiş ve açıkça dile getirilen reddi ya da Karadeniz'in en önemli denizcilik arterinde gemi trafiğini doğrudan kontrol eden ülkelerden biri olmak için projeye doğrudan katılım olarak düşüncelerini ifade etmektedir. Böylece, ilk kez yerli bir uzman tartışmasında somut bir eylem programı önerilmiştir (Starodubtsev, 2019c). Ancak Rusya Bilimler Akademisi Akademisyeni V. Naumkin, Kanal İstanbul'la ilgili yazısında, Rusya'nın bu projenin uygulanmasına hiçbir şekilde etki edemediğini ve "x" kayıplara rağmen uzlaşma gereğini kabul etmiştir. Çoğu uzmana göre ise, Boğaziçi'ne bir alternatifin ortaya çıkmasından elde edilecek kazançlar ağır basacaktır" (Naumkin, 2021).

Medyanın tepkisine bakılırsa, Rus uzmanların çoğu, Montrö Sözleşmesinin ve boru hatlarının döşenmesinin Rus çıkarlarına (Selivanova, 2011) daha uygun olduğuna inanarak ve İstanbul Boğazı'na bir Türk alternatifi olması durumunda, Kanal İstanbul'a karşı olumsuz bir tutum sergilemektedir ve onlara göre 1936 tarihli belgenin kapsamına girmeyen Boğaz'a Türk alternatifinin ortaya çıkması durumunda kayıplar varsayımsal faydalardan (Reporter, 2018) daha ağır basacaktır. Bu konuyla alakalı başka görüşler de bulunmaktadır. Özellikle S. Hestanov, Kanal İstanbul'u, Karadeniz'e erişimi olan ülkelerin gemilerinin ücretsiz olarak geçebildiği ve geri kalan ülkelerin Türkiye'ye büyük gelirler getireceği sürece ekonomik açıdan umut verici bir proje olarak görmektedir (Boldyrev, 2020b). Bu görüş asılsız görünmektedir çünkü Türkiye, Kanal İstanbul'dan geçiş için en büyük geliri Rusya'dan bekleyebilir.

Rusya Dışişleri Bakanlığının Kanal İstanbul projesine ilişkin tutumu, mevcut uluslararası tesislerin koşulsuz önceliğine dayanmaktadır. Türk mega projesinin başladığının açıklanmasından (27 Nisan 2011) üç gün sonra, Türk gazetesi *Hürriyet*'te, "Rusya, kargo trafiğini Kanal İstanbul'a yönlendirmeyecek, Boğaziçi ve boru hatlarını kullanmakta ısrar edecek" diye bir makale yayımlanmıştır. Makalede Moskova'nın Burgaz-Dedeoğlu Trans-Balkan petrol boru hattı projesi için lobi yapacağı bildirilmiştir (Boldyrev, 2020b, 173). Aynı gün Rusya Federasyonu'nun Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi V.E. İvanovski, Kanal İstanbul'un ekonomik uygunluğunu sorgulamıştır. Projenin sadece yüksek bir geçiş ücreti verildiğinde ekonomik açıdan uygun olduğunu belirtmiş ama "Boğaz'dan ücretsiz geçebiliyorsanız, neden başka bir kanaldan geçmek için para ödeyesiniz?" Sorusunu yöneltmiştir. Diplomat, boğazların uluslararası rejiminin sürdürülmesinden ve dolayısıyla Montrö Sözleşmesinde garanti altına alınan boğazlardan serbest geçişten yana konuşmuştur (Yetkin, 2011). Rusya Dışişleri Bakanlığı hattının korunması daha sonra Büyükelçi A.V. Yerkhov tarafından doğrulanmıştır. Yerkhov, Boğaz üzerinden var olan trafiğe ilişkin Montrö Sözleşmesi'nin hükümlerinin bağlayıcı niteliğine dikkat çekmiş; "Böyle büyük çaplı bir projenin hayata geçirilmesi, söz konusu olduğunda ve olursa, önemli miktarda finansal kaynak ve zaman gerektirecektir" şeklinde açıklama yapmıştır (Smirnov, 2019). Rusya'nın Kanal İstanbul'a karşı muhalefetinden vazgeçmesinin nedeni olarak Türkiye'nin planlarını hayata geçirecek mali gücüyle ilgili şüpheleri olduğu konusu gösterilebilir. Aralık 2019 sonunda A.V. Yerkhov, Murat Yetkin ile yaptığı görüşmede, *Kanal İstanbul'un Montrö Sözleşmesi'ni değiştirmemesi halinde* kanalın inşasının Türkiye'nin iç meselesi olduğunu vurgulamıştır (Safarov, 2010).

Böylece, Rus yayınlarında jeopolitik konuların yaygınlığı görülmektedir. Birçok makale aynı iddiaları tekrarlamakta ve kanalın inşa edilmesi durumunda Rusya'nın somut önlemler alma ihtiyacına dair benzer sonuçlara varmaktadır. Bu nedenle, Moskovskiy Komsomolets gazetesinde İ. Starodubtsev'in yazdığı "NATO Gemileri İçin Yeni Bir Yol Açılabilir" (Starodubtsev, 2019b) başlıklı makalenin geniş bir yankıya (200 bin görüntüleme) neden olması şaşırtıcı değildir. Görünen o ki buradaki mesele, yalnızca Rus uzman camiasının çoğunluğunun Türkiye'nin yüzyılın en iddialı projelerinden birini "yapamayacağına" dair düşüncesi değildir. Nihayetinde herhangi bir projenin kaderini belirleyen şey paradır. Bu düşünceden yola çıkarak söyleyebiliriz ki jeopolitik meselenin kendisi daha kazançlı olmaktadır. Bu bağlamda, en umut verici durumun SC23'ün ekonomik bileşenini (özellikle yatırım sorununu) izleyen çalışmalardır. Kanal İstanbul'un geleceği buna bağlı olduğu düşünülmektedir. Böylece, Montrö Sözleşmesinin Kanal İstanbul'un belirsiz yasal statüsüyle aşınması korkusu, bu mega projenin ekonomik uygunluğuna dair şüpheler ve jeopolitik riskler Rus uzman çevresinde kesin bir fikir birliği yaratmaktadır. Aynı zamanda Türk gazetelerinde

hâkim olan çevresel bileşen Rus yayınlarında karşılık bulamamaktadır. Dahası, bazı Rus medyası çevresel risklerin tehlikesini abartılı olarak görmektedir.

Rus yayınlarında, dış politika yönü, sorunun diğer yönlerinden oldukça baskındır. Projenin finansal detaylarını göz ardı etmek kanalın inşasının jeopolitik sonuçları hakkında genellikle yanlış düşünülmüş sonuçlara yol açabilmektedir. Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ni NATO deniz kuvvetleri için kolayca erişilebilir kılmak adına Montrö Sözleşmesi'nden vazgeçme niyeti hakkında görüşler dile getirilmektedir. Aynı zamanda Rusya'nın da kanalın inşasına katılması ihtimali tartışılmaktadır.

5. 2014 Yılından Sonra Türkiye'nin Kırım Sorununa Yaklaşımının Rus Bilimsel Makaleleri Üzerinden Algılanması

2014 yılında, Kırım'ın Rusya'ya katılmasının ardından, bölgedeki siyasi, sosyal ve ekonomik durum büyük ölçüde değişmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin rolü de oldukça önemli olmuştur. Konuya ilişkin olarak Rusya'da yapılan araştırmalar, Türkiye'nin Kırım konusunda artan ilgisine işaret etmektedir.

Bu makalelerin genel tematik yönelimleri Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkiler ile Kırım'da yaşanan siyasi olaylar ve etkileriyle ilgilidir. Makalelerde, Kırım'ın Rusya'ya yeniden katılması ve Türkiye'nin bu süreçteki rolü, Kırım'daki etnik gruplar arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin bölgesel politikaları ve bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri gibi konuları ele alınmaktadır. Makalelerde ayrıca Türkiye'nin Kırım Tatarlarına verdiği destek ve etnik politikaları da ele alınmaktadır. Ortak noktaları, Türkiye'nin Kırım konusundaki çıkarları ve politikaları, Kırım'daki etnik gruplar arasındaki çatışmalar, Türkiye'nin bölgesel politikaları ve Rusya-Türkiye ilişkilerindeki değişimlerdir.

Kolesnikov'un "Kırım'ın Rusya'ya dönüşünün jeopolitik yönü: Rusya ve Türkiye'den bir bakış açısı" (Kolesnikov, 2015, 112) adlı makalesi, Kırım'ın Rusya'ya yeniden katılmasının Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilere olan etkisini incelemektedir. Makalede, Kırım'ın stratejik konumu ve jeopolitik önemi, Rusya ve Türkiye'nin tarihi ilişkileri, Kırım'ın Rusya'ya ilhakı sürecindeki olaylar ve Türkiye'nin tepkisi ele alınmaktadır. Ayrıca, makalede Rusya-Türkiye ilişkilerinin, özellikle enerji alanında, Kırım'ın Rusya'ya ilhakı sonrasında nasıl etkilendiği ve gelecekte nasıl etkilenebileceği de tartışılmaktadır. Makale, Kırım'ın Rusya'ya ilhakının Türkiye açısından bir tehdit olarak algılandığını ve bu durumun Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak görülebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte, makalede Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde stratejik çıkarlarının Kırım konusundan daha önce geldiği ve Türkiye'nin bu konuda herhangi bir askeri müdahalede bulunmadığı vurgulanmaktadır. Makalede ayrıca, Kırım'ın Rusya'ya ilhakı sonrasında Rusya

ve Türkiye arasında enerji alanında bir işbirliği olasılığının arttığı, ancak bu işbirliğinin birçok zorluğu da beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Özellikle Türkiye'nin enerji ithalatında Rusya'ya bağımlılığının azaltılması hedefiyle başlattığı alternatif enerji projeleri, Rusya'nın Türkiye'ye olan enerji ihracatı açısından bir tehdit olarak görülebilmektedir.

Sonuç olarak, makale, Kırım'ın Rusya'ya ilhakının Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilere olan etkisini, özellikle enerji alanında olası işbirliği ve rekabet bağlamında, ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

“Kırım Tatar meselesinin Türk elitinin çıkarları bağlamında etno-politik mobilizasyonu” (Grigoryan 2020, 178-182) başlıklı makalede, yazarlar Türkiye'nin Kırım politikasını etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Yazarlar, Türkiye'nin Kırım Tatarlarını desteklemesinin, Karadeniz Bölgesi'ndeki etkisini sürdürme arzusundan ve Rusya'nın bölgedeki pozisyonunu güçlendirmesini engelleme çabasından kaynaklandığını öne sürmektedir. Yazarlar, Türkiye'nin Kırım politikasının Türkiye-Rusya ilişkilerinde artan gerilimlere yol açabileceğini savunmaktadır.

“Kırım Cumhuriyeti'ndeki Bölgesel Siyasi Süreçler Üzerinde Türkiye'nin Etkisi: Yapıcı Analiz (Korobov & Smetannikov, 2015, 24-33) isimli makale, Türkiye'nin Kırım'daki siyasi ve ekonomik etkisine odaklanmaktadır. Yazarlar, Türkiye'nin Kırım'daki politikalarını analiz ederken, Kırım'daki Rus-Türk rekabetinin bir sonucu olarak Türkiye'nin bölgedeki etkisinin arttığını belirtmektedirler. Makale, Türkiye'nin Kırım'da işbirliği fırsatlarını değerlendirme stratejileri, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik politikaları, Kırım Tatarlarının Türkiye ile olan bağları ve Türkiye'nin Kırım'daki ekonomik yatırımları gibi konuları ele almaktadır. Yazarlar, Türkiye'nin Kırım'daki etkisinin artmasıyla birlikte, Rusya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarının değişebileceğine ve bölgedeki siyasi dengelerin yeniden şekillenebileceğine dair bir dizi öngöründe bulunmaktadır.

"Rus-Türk İlişkilerinin Kırım Boyutu: “Yumuşak” ve “Sert” Güç Faktörleri” (İrkhin ve Demeshko, 2019, 37-49) başlıklı makalede Kırım faktörünün Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynadığına vurgu yapılmaktadır. Yazarlar, Türkiye'nin Kırım'da yürüttüğü projelerin incelenmesi sonucunda, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejik çıkarlarına dair belirgin hedefleri olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çıkarlar arasında deniz ticareti, enerji kaynaklarına erişim, ticaret ve yatırım fırsatları gibi ekonomik faktörler, ayrıca askeri ve güvenlik açısından Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu dengeleme çabaları da yer almaktadır. Yazarlar ayrıca, Türkiye'nin Kırım Tatarları ile ilişkilerine de dikkat çekmişlerdir. Kırım Tatarları, Türkiye'nin etnik, kültürel ve tarihi bir yakınlık hissettiği bir grup olarak öne çıkmaktadır. Yazarlara göre; Türkiye, Kırım Tatarlarına yönelik destek politikaları ile Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu dengelemeyi amaçlamakta ve Kırım Tatarlarının haklarına saygı göstermek için çaba sarf etmektedir. Makalede, Türkiye'nin Kırım faktörünü kullanarak

Rusya'ya karşı "sert" ve "yumuşak" çatışma stratejileri uyguladığına dair bir değerlendirme yapılmaktadır. Kırım faktörünün Türkiye-Rusya ilişkilerinin geleceğini de etkileyeceği vurgulanmaktadır. Genel olarak, bu makale Türkiye'nin Kırım faktörü ile Rusya ile ilişkilerindeki stratejilerine ve Kırım Tatarlarına yönelik politikalarına odaklanmaktadır. Yazarlar, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejik çıkarlarını göz önünde bulundurarak Kırım'da faaliyet göstermeye devam edeceğini belirtmişlerdir. Ancak yazarlar, Türkiye'nin bu stratejilerinin Rusya ile ilişkilerinin geleceği üzerinde belirleyici bir etkisi olacağına dair endişelerini de dile getirmişlerdir.

Demeshko ve İrkhin'in "2014 Sonrası Türkiye ve Ukrayna'nın Dış Politika Kursunda Kırım Tatar Meselesinin Kullanımı" (Demeshko & İrkhin, 2022, 755-770) başlıklı makalesi Türk ve Ukrayna dış politikasındaki Kırım Tatar meselesinin rolünü araştırmaktadır. Bu makale, Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna'nın Kırım Tatar sorununu dış politika aracı olarak nasıl kullandığını analiz etmektedir. Yazarlar, Kırım'ın ilhakından sonra Türkiye ve Ukrayna'nın Kırım Tatarlarına desteklerini artırdığını ve bu desteği dış politika aracı olarak kullandıklarını belirtmektedir. Makalede, Kırım Tatarlarına verilen desteklerin sadece insani bir boyutu olmadığı, aynı zamanda Türkiye ve Ukrayna'nın ulusal güvenlik çıkarlarına da hizmet ettiği vurgulanmaktadır.

Yazarlar, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına desteğinin, Türkiye'nin Kırım'ın Rusya'ya katılımını uluslararası alanda kınaması ve Rusya'ya karşı bölgedeki nüfuzunu artırması açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yazarlar, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik desteğinin Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejik çıkarlarını da yansıttığını ifade etmişlerdir. Ukrayna'nın Kırım Tatarlarına desteği için ise, Ukrayna'nın Kırım Tatarları üzerinden Rusya'ya karşı uluslararası toplumda kamuoyu desteği sağlamayı amaçladığına işaret etmişlerdir.

Makalede, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına verdiği desteğin Rusya ile ilişkileri olumsuz etkileyebileceği de vurgulanmaktadır. Rusya, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına verdiği desteği eleştirmekte ve Türkiye'nin bu konuda aktif rol oynamasını engellemeye çalışmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına verdiği desteğin, Rusya ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği ve Türkiye'nin Rusya ile olan ticari ve siyasi ilişkilerinde bir kısım gerginliğe neden olabileceği belirtilmektedir.

"Kırım Cumhuriyeti'nin Bilgi Alanındaki Süreçlerinde Türkiye'nin İdeolojik ve Değerlerine Dayalı Etkisi"(Avatkov & Krylov, 2023, 84-93) başlıklı makalede, Türkiye'nin Kırım'ı destekleme politikaları ve Kırım Tatarlarına yönelik yardım çabaları ele alınmaktadır. Bu politikaların amacının Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması ve Rusya'ya katılmasıyla ilgili durumu kınamak olduğu belirtilmektedir. Makale, Türkiye'nin Kırım'daki etkisinin bilgi alanında yoğunlaştığına dikkat çekmektedir. Yazara göre; Türkiye'nin Kırım Tatarlarının

hakları konusundaki tutumu ve Kırım Tatarlarının Türkiye ile olan bağları, Türk hükümetinin Kırım'daki birçok konuda etkili olmasını sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin medya ve internet alanındaki etkisi de incelenmiştir. Makalede, Türkiye'nin Kırım'da bazı haber siteleri ve sosyal medya platformları üzerinden propaganda yaptığı iddia edilmektedir.

Son olarak, makale Türkiye'nin Kırım Cumhuriyeti'ndeki etkisi ile ilgili bazı sonuçlar çıkarmaktadır. Yazarlar, Türkiye'nin Kırım'da artan etkisinin Rusya ile ilişkileri gerdiğini ve Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik konumunu güçlendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yardımı, Türkiye'nin bölgede daha olumlu bir imaj kazanmasına yardımcı olmuştur. Ancak, yazarlar aynı zamanda, Türkiye'nin Kırım'ın statüsü üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu ve Rusya'nın bölgedeki üstünlüğünün devam ettiğini belirtmektedir.

Uznarodov tarafından kaleme alınan makalede (Uznarodov, 2022, 251-259), Türkiye Cumhuriyeti'nin Kırım Yarımadası üzerindeki dış politikası incelenmektedir. Makale, Türkiye'nin Kırım'daki varlığı ve faaliyetlerinin, Rusya-Türkiye ilişkilerine ve bölgedeki siyasi duruma olan etkisine odaklanmaktadır.

Yazar, Türkiye'nin Kırım'ı ele almasının sebeplerini, bölgedeki tarihi, coğrafi, jeopolitik ve ekonomik faktörlere bağlı olarak açıklamaktadır. Yazar, Türkiye'nin Kırım'daki varlığının, Rusya-Türkiye ilişkilerine nasıl etki ettiğini de ele almaktadır.

Makale, Türkiye'nin Kırım'da yürüttüğü faaliyetler hakkında da bilgi vermektedir. Yazar, Türkiye'nin Kırım'daki Türk azınlığa destek verdiğini ve bölgedeki Türk kültürünün korunmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Kırım'da yatırımlar yaptığı, ticari ilişkiler kurduğu ve Kırım Tatarlarına yardım ettiği de vurgulanmaktadır. Makale, Türkiye'nin Kırım'daki faaliyetlerinin bölgedeki siyasi duruma olan etkisine de değinmektedir. Yazar, Türkiye'nin Kırım'da yürüttüğü politikanın, bölgedeki dengeyi etkileyebileceğini ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu azaltabileceğini belirtmektedir.

Genel olarak, seçilen makaleler Türkiye'nin Kırım Tatarları meselesi üzerindeki politikasının ve Rus-Türk ilişkilerine etkisinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu vurgulamaktadır. Bazı yazarlar Türkiye'nin yaklaşımının Kırım Tatarlarını desteklemeye yönelik yapıcı olduğunu savunurken, diğerleri ise Rusya ile gerilimlerin artmasına neden olabileceğini öne sürmektedirler. Ancak, tüm yazarlar Türkiye'nin bölgedeki varlığının ulusal çıkarları ve Karadeniz Bölgesi'ndeki etkisini sürdürme isteği tarafından yönlendirildiği konusunda hemfikirdirler.

6. Karadeniz Bölgesi'nin ve Türkiye Politikasının Öneminin Rusya Federasyonu'nun Devlet Düzeyinde Değerlendirilmesi

Devletin belirli bir konudaki konumunu açıklığa kavuşturmak için öncelikle araştırmamızın bir parçası olarak dış politika doktrinleri, kavramları ve stratejileri olan temel devlet belgelerine başvurmak gerekmiştir. Özellikle bu belgelerde devletin dış politikasının genel ilkeleri ve dünya jeopolitik sürecine ilişkin devlet algısı dikkate alınmaktadır. Bu tür belgeler arasında, incelenmekte olan konu çerçevesinde çalışma kapsamında en önemli olanlar şunlardır:

Rusya Federasyonu'nun 2015 tarihli denizcilik doktrini (Morskaya, 2015); 2017'den 2030'a kadar olan dönem için denizcilik faaliyetleri alanında Rusya Federasyonu devlet politikasının temelleri (Temeller-2030) (Osnoy, 2017); Rusya Federasyonu'nun askeri doktrini (Voennaya, 2015); Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi (Ukaz Prezidenta); Rusya Federasyonu'nun dış politikası konsepti (Konseptsiya, 2016).

Rusya Federasyonu'nun temel belgelerinde Türkiye ve Karadeniz Bölgesi'nin temsilini analiz etmek için öncelikle 2 ana analiz kategorisi belirlenmiştir. Geniş anlamda alman ve *Karadeniz-Hazar bölgesi* olarak adlandırılan bu kategoriler Karadeniz Bölgesi ve *Türkiye'dir*. İçerik analizi yapıldıktan sonra, ana kategorilerle doğrudan ilişkili olan *Kırım* ve *KEİ* olmak üzere iki küçük kategori daha tespit edilmiştir. Bu kategorilerin analiz edilen belgelerdeki dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında, ilk dikkat çeken şey, analizimizin ana kategorilerinden biri olan *Türkiye'nin* belgelerde yer almamasıdır. Türkiye'nin bu belgelerdeki varlığı dolaylı olarak *Karadeniz Bölgesi'nde* bir "ortak" ve KEİ üyesi olarak tanımlanabilir, ayrıca incelenen materyalde sadece bir kez bahsi geçmiştir (Konseptsiya,2016, 24).

Tablo 2: Karadeniz Bölgesi'nin ve Türkiye'nin Rusya Federasyonu'nun Temel Belgelerinde Temsil Edilmesi

Belge Adı	Analiz Kategorisi (Toplam Bahis Sayısı)			
	Karadeniz-Hazar Bölgesi (24)	Kırım (10)	KEİ (1)	Türkiye (0)
Rusya Federasyonu'nun denizcilik doktrini	19	9	0	0
Temeller-2030	3	1	0	0
Rusya Federasyonu'nun askeri doktrini	0	0	0	0
Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi	0	0	0	0
R. Federas.'nun dış politikası konsepti	2	0	1	0

Denizcilik Doktrini'ne göre, "Kara ve Azak Denizlerinde, ulusal denizcilik politikasının temeli, Rusya Federasyonu'nun stratejik konumlarının hızlandırılmış restorasyonu ve kapsamlı güçlendirilmesi, bölgede barış ve istikrarın korunmasıdır". Aynı

zamanda Moskova, Atlantik bölgesindeki uluslararası yasal düzenlemelerin kusurlu olduğuna ve dünyanın farklı yerlerinde, Karadeniz dâhil, iyileştirme ihtiyacından doğan tutumlarına dayanarak, NATO'nun askeri altyapısının Rusya sınırlarına ilerlemesini kabul edilemez görmektedir (örneğin, Kerç Boğazı'ndan bahsedilir). Belge metninde, Rusya'nın toprakları üzerindeki egemenliği ve ekonomik kalkınma planları bağlamında ele alınan Kırım'a çok dikkat edilmiştir. Altyapının geliştirilmesine ek olarak "Kırım limanları ve Azak-Karadeniz havzasının Akdeniz seyir rotalarına bağlanması ve uluslararası ölçekte çok işlevli rekreasyon komplekslerinin geliştirilmesi" gibi bir konuya özel önem verilmektedir. Bu fikir, Akdeniz için Ulusal Denizcilik Politikasının görevlerinde de yer aldığı için metinde iki kez tekrarlanmıştır.

"Temeller-2030"da uluslararası güvenlik zorlukları ve Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğine yönelik tehditler bağlamında ABD'nin geliştirdiği "küresel saldırı" kavramına dikkat çekilmiştir. Rusya, stratejik nükleer kuvvetlere ve genel amaçlı deniz kuvvetlerine sahip kendi donanmasını "küresel saldırıyı" kontrol altına almak ve dengelemek için bir araç olarak görmektedir. Dünyanın en güçlü ikinci filosunu korumak için Rusya, 2025'ten sonra denizaltı ve yüzey kuvvetlerini çeşitli amaçlarla hipersonik füzeler ve robotik araçlarla donatmayı ve ayrıca bir deniz uçak gemisi kompleksi oluşturmayı planlamaktadır. Çeşitli değerlendirmelere göre, ülkeye bölgesel üstünlük sağlayan noktanın *Karadeniz Bölgesi'ndeki* Rus kuvvetlerinin hava tedariki konusunda olduğu tahmin edilmektedir. Genel olarak, belgenin analizi, *Karadeniz'e* ve bölgeye ilişkin konulara özel önem verilmediğini göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile formüle edilen Rus amaç ve hedefleri küreseldir ve uluslararası hukuk çerçevesinde dünya okyanuslarında Rus etkisini geliştirirken doğrudan Rusya'ya yönelik tehditleri önlemeyi amaçlamaktadır.

Daha genel belgelerde, Karadeniz Bölgesi'ne nispeten daha az yer verilmektedir. Bu nedenle Rusya'nın 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisinden bahsedilmemektedir. Bunun istisnası, Batı'nın Avrasya'daki entegrasyon süreçlerine karşı muhalefeti bağlamında belirtilen Ukrayna meselesidir.

2014 Rusya Federasyonu Askeri Doktrini'nde (Askeri Doktrin), Rusya'nın çatışmaları caydırma ve önleme konusundaki temel görevleri açısından, toplu güvenlik sisteminin güçlendirilmesine ilişkin bir madde bulunmaktadır (Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü). Burada diğer şeylerin yanı sıra ortak savunma ve güvenliğin sağlanması amacıyla Abhazya ve Güney Osetya ile etkileşimden bahsedilmektedir.

2018 Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptinde, Karadeniz ile ilgili münferit meselelerle ilgili olarak Rusya, ihtilafların siyasi ve diplomatik bir şekilde çözülmesini savunmuştur. Moskova, Moldova'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve Transdinyester'in

özel statüsüne saygı duyarak Transdinyester sorununun çözümüne, Abhazya ve Güney Osetya'nın oluşumu ve gelişimine daha fazla yardımla Gürcistan ile ilişkilerin normalleşmesine de katkı sağlamaktadır. Dış Politika Konsepti'ne göre, "Rusya'nın Karadeniz ve Hazar bölgelerindeki ortaklarla etkileşim kurma yaklaşımları, KEİ Tüzüğü'nün amaç ve ilkelerini dikkate alarak ve beş Hazar devletinin iş birliği mekanizmasını toplu olarak aldıkları kararlar temelinde güçlendirme ihtiyacı dikkate alınarak inşa edilecektir".

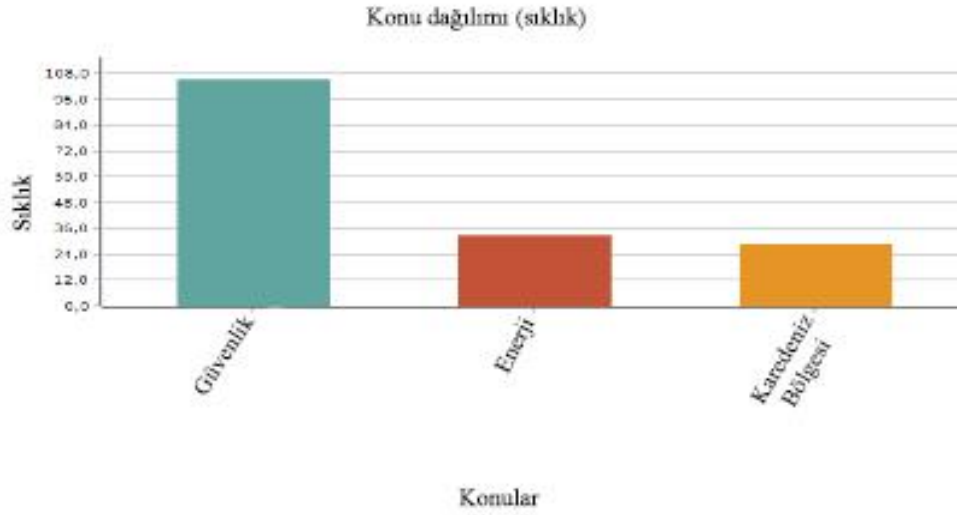
Böylece, Rusya'nın Karadeniz Bölgesi'ndeki iş birliğine yönelik stratejik ilgisinin yetersizliğinden bahsedebiliriz. Blackseaför örgütü fiilen sona erdiğinden beri, bölge ülkeleri arasındaki iş birliği de önemli ölçüde azalmıştır (Mamedov & Pylova, 2019). Sonuç olarak, bölge devletlerinin ve NATO üye devletlerinin Rusya'nın katılımı olmadan ortak tatbikatları için emsaller, giderek daha sık ortaya çıkmaya başlamıştır. Rusya, son yıllarda Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan zorluklarını göz ardı etmiş ve bölgeyi etkileme konusunda her geçen yıl NATO'ya giderek daha fazla kaybetmiştir.

Analiz edilen bölgenin en etkili aktörlerinden biri Türkiye olmasına rağmen, bu bağlamda Türkiye'den söz edilmemesi büyük bir şaşkınlığa neden olmaktadır. Rusya'nın bölgedeki güvenliği destekleyecek ilişkilerin stratejik unsurları üzerinde (geçici iş birliği yerine) çalışmaya başlaması gereken taraf Türkiye'dir. Durumun mevcut çatışmaların şiddetli bir şekilde artmasına ve çözülmesine yol açmaması için önleyici tedbirler alınmalıdır. Ayrıca, Türkiye'nin bu blokta bulunan üyeliğine rağmen birincil bölgesel aktör olarak, NATO'nun genişlemesini engellemek için Rusya gibi ilgisiz kalmayı tercih ettiği görülmektedir.

Türk dış politikasının, özellikle Karadeniz Bölgesi'nde stratejik anlayışının olmaması, bu politikanın belirli bir algısının bulunması, yine de devletler arasındaki ikili ilişkilerin inşasında ortaya çıkan pratik düzeyde varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın amaçlarından biri olan Türkiye'nin devlet düzeyindeki politikasına ilişkin algıyı belirlemeye dönersek, Rusya'nın Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Rusya büyükelçileri ve başkonsoloslarının yazılı röportajlarını, makalelerini Rusya Dışişleri Bakanlığının Rus-Türk ilişkilerine ilişkin temsilcilerin de verilerini dikkate alarak içerik analizi yönteminin kullanılması uygun olacaktır.

Analiz sırasında, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığının resmî web sitesinde sunulan veriler (röportaj ve makale materyalleri) kullanılmıştır (RF Dışişleri). Çalışmanın sonuçlarına dayanarak, Grafik 3'te gösterilen ve analiz edilen materyalde en çok bahsedilen üç konu belirlenmiştir.

Grafik 3: Türkiye’de Rusya Dışişleri Bakanlığı Temsilcileriyle Yapılan Röportajlarda ve Makalelerde En Çok Bahsedilen Konuların Dağılımı

Tablo 3 incelendiğinde tüm röportajların ve makalelerin Rus-Türk ilişkileri konusuna ayrıldığını, dolayısıyla herhangi bir ön veri indirgemesine gerek olmadığını belirtmekte fayda vardır. Yukarıda da görüldüğü gibi Rusya-Türkiye ilişkilerinde en önemli konular *Güvenlik*, *Enerji* ve *Karadeniz Bölgesi* olmuştur. Doğal olarak, bu konular bazen birbirleriyle bir araya gelerek Tablo 3’te gösterildiği gibi karşılıklı olarak kesişmektedir.

Tablo 3: Konuların Sayıya Göre Dağılımı ve Onların Kesişimi

Konu	Güvenlik	Karadeniz Bölgesi	Enerji
Güvenlik	63	1	2
Karadeniz Bölgesi	1	19	0
Enerji	2	0	28

Böylece güvenlik bloğunda Güney Kafkasya ve Suriye yönündeki çatışmaların çözümüne ilişkin konular ele alınmaktadır. Enerji konusu Akkuyu Nükleer Santrali, Mavi ve Türk Akımı gaz hatları ve TANAP doğalgaz boru hatları gibi Rus-Türk enerji projelerini kapsamaktadır. Bu konular doğrudan Karadeniz Bölgesi’yle bağlantılıdır çünkü doğalgaz boru hatlarından ikisi Karadeniz’den geçerken, Güney Kafkasya ise jeopolitik olarak Karadeniz Bölgesi’ne aittir.

Bununla birlikte, araştırmanın asıl amacı, Rusya Dışişleri Bakanlığı temsilcilerinin Türkiye politikasının bu yönlere göre verdiği değerlendirmelerdir. Bu görevden hareketle,

anahtar kelimeler seçilerek, Tablo 4’te sunulan, Türkiye’nin bu alanlardaki faaliyetleri çerçevesindeki politikasına ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerinin belirlenmesine olanak sağlayan 2 kategori oluşturulmuştur.

Tablo 4: Röportaj ve Makalelerin Analizine Dayalı Türk Politikası Değerlendirmeleri

Kategori	Güvenlik	Enerji	Karadeniz Bölgesi
Olumlu Değerlendirme	15	7	8
Olumsuz Değerlendirme	2	1	2

Muhtemelen diplomatik yaklaşımın özelliklerinden dolayı, olumlu değerlendirmelerin olumsuz olanlardan birkaç kat daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye’nin Rusya ile ortak enerji projelerine katılması, uluslararası kuruluşlarla etkileşimi, askeri-teknik iş birliği (S 400’ün satın alınması), hükümetler arası ve eğitimsel-kültürel iş birliğinin yanı sıra Rusya ile Karadeniz politikasına ilişkin karşılıklı anlayış olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Olumsuz değerlendirmelerden bahsetmişken, Rus ve Türk tarafının Suriye meselesine yaklaşımındaki çelişkileri ve Türk tarafının adımlarının Rus makamları tarafından “arkadan darbe” olarak nitelendirildiği bir “uçak krizi” sırasında Türkiye’nin davranışını vurgulayabiliriz. İlginçtir ki en önemli konunun, yani “Türk dünyası” projesinin Türkiye tarafından tam anlamıyla uygulanması konusuna sadece bir kez değinilmiş ve şovenist eğilimlere belirsiz bir gönderme olarak olumsuz bir şekilde nitelendirilmiştir. Bu sorunun, Rusya için daha derin bir anlam içerdiği açısından ele alınmadığı, kendi özel çıkarları bölgesinde etkisinin kademeli olarak kaybedildiği belirtilmelidir.

Böylelikle, Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’ndeki politika algısının Rusya’daki otoriteler tarafından analizi, Rusya’nın Karadeniz Bölgesi’ndeki etkileşimle ilgili temel gelişmelerden tamamen yoksun olduğunu ve bunun sonucunda bu bölgedeki Türk dış politikasının stratejik anlayışının tamamen eksik olduğunu görmekteyiz. Bu durum, Rusya için geniş kapsamlı olumsuz jeopolitik sonuçlarla dolu olduğunu göstermektedir. Pratik düzeyde, enerji konularında ve askeri-teknik alanda durumsal iş birliğine dikkat edilmektedir.

7. Sonuç

Rus uzmanların raporlarında, Türkiye’nin politikasına, Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerinde enerji, askeri-teknik ve kültürel-insani iş birliği alanındaki etkisinin artmasına vurgu yapılmaktadır. Ancak, Rus uzman topluluğunun Türkiye ile ilişkilerde temelde yeni bir yaklaşım programı geliştirmeye odaklanmasıyla açıklanan bu faaliyeti etkisiz hale getirmek için hiçbir önlem önerilmemektedir.

Karadeniz Bölgesi'ndeki Türk politikasına ilişkin makalelerin analizinde, Rus bilim insanları tarafından 2000'li yıllardan 2012'ye kadar olan etkileşim dönemi olumlu bir şekilde belirtilip nitelendirilirken 2014'ten 2015'e kadar olan dönem son derece olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

Rus araştırmacılar tarafından Türkiye'nin kültürel ve insani alandaki faaliyetleri, Pantürkist ideolojinin ilerlemesi ışığında "yumuşak güç" yaklaşımı ve askeri-teknik alanda iş birliğinin genişlemesi;

1) Türkiye'nin Orta Asya ülkelerini ve Güney Kafkasya ülkelerini Rusya'nın etkisinden çıkarması ve bu bölgelerde kendi hegemonyasını kurmak amacıyla doğrudan uygulanması

2) Rusya'nın Müslüman bölgeleriyle insani ve ideolojik iş birliği şeklinde Rusya'ya doğrudan bir tehdit oluşturmanın yanı sıra Kırım Tatarlarının durumuna da dikkatle yönelmesi olarak incelenmektedir.

Kanal İstanbul'un inşası ile ilgili Rus yayınlarına, Montrö Sözleşmesi'nin "erozyonunun" olası sonuçları ve Rusya ile ilişkili riskleri tartışan jeopolitik yayınlar hâkimdir. Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ni NATO deniz kuvvetleri için kolayca erişilebilir kılmak için Montrö Sözleşmesi'nden vazgeçme niyeti hakkında görüşler dile getirilmektedir. Aynı zamanda Rusya'nın da kanalın inşasına katılması ihtimali tartışılmaktadır.

Rusya'nın temel dış politika belgelerinin analizi, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki politikasının stratejik olarak ele alınmasının neredeyse tamamen yokluğunu ve enerji konularında ve askeri-teknik alanda durumsal iş birliğinin pratik düzeyde olduğunu göstermektedir. Burada Türkiye'nin dış politikasının ideolojik bileşeninde tam bir dikkat eksikliği olduğu belirtilebilir. Bu meseleyi görmezden gelmenin Rusya için acı verici jeopolitik sonuçlara yol açabileceği düşünülmektedir (Orta Asya ve Güney Kafkasya'da tamamen nüfus kaybı).

Ancak Rus makamlarının bu davranışı şu şekilde açıklanabilir: Rusya Federasyonu'nun mevcut yönetiminin varoluşsal bir karaktere sahip olduğu büyük Batı'yla olan çatışmada, son yıllarda birtakım Batılı ülkelerle (özellikle ABD ve Fransa) ilişkileri de karmaşık hale gelen Ankara ile durumsal ortaklık büyük önem kazanmıştır. Bu nedenle Moskova, 2015-2016 "uçak krizi"nin ardından Türkiye ile varlığı kesinlikle sır olmayan ciddi anlaşmazlıkların bulunmasına rağmen, Ankara ile ilişkileri stratejik ortaklık düzeyinde sürdürmeye ve Türkiye'nin Bölgedeki rolünün NATO'nun potansiyel bir Sovyet karşıtı koçu statüsüne indirildiği Soğuk Savaş zamanlarının davranışlarına geri dönmemesi için kışkırtmamaya çalışmaktadır.

Bu paradigmada, örneğin Rus ve Türk taraflarının Güney Kafkasya'daki etkileşimi, başta Karabağ meselesi olmak üzere, Rusya Federasyonu'nun Ankara'nın menfaatlerini hesaba katmak zorunda kaldığı karmaşık bir oyunun birçok unsurundan biri olarak hizmet etmektedir. Suriye'de koordinasyon veya Türkiye'nin Ukrayna krizine karşı ılımlı tutumu gibi diğer konularda da ikincisinden taviz verme fırsatını korumayı amaçlamaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu dinamiği, Türkiye ve Rusya'nın 2015 krizini aşarak kısa sürede normalleşme sürecini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte Türkiye ve Rusya dış politikalarının dayandığı temel ilkeler ve iki ülkenin yaşamsal çıkarları çatıştığında, “durumsal” iş birliğinin bir kenara bırakılabildiği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Avatkov, V. A., & Krylov, D. S. (2023). Ideyno-tsenostnoe vozdeystvie Turtsii na protsessy v informatsionnom prostranstve Respubliki Krym. *Rossiya: obshchestvo, politika, istoriya*, 5(5), 84-93.
- Baranov, A. V. (2021). Kanal “Stambul” V Sisteme Riskov Natsional’noi Bezopasnosti Rossii V Chernomorsko-Sredizemnomorskom Regione. *Mir posle pandemii Covid-19: Politika, bezopasnost’, ekonomika I kul’tura-prognozy budushchego cherez prizmu nastoyashchego*, 7-13.
- Birleşmiş Milletler web sitesi. (1982). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <https://www.un.org/ru/law/lawsea/convention.shtml>
- Boldyrev, A. V. (2013). Osnovnye napravleniya rossiisko-turetskikh otnoshenii v Chernomorskom regione v 2002 – 2012 gg. Rossiisko-turetskie otnosheniya: 2002 – 2012 gody (materialy Kruglogo stola, g. Moskva, 4 aprelya 2013 goda). M.: MGIMO – Universitet.
- Boldyrev, A. V. (2017). Proekt Stambul’skogo kanala: politika, ekonomika, ekologiya (2011–2015). In N. YU. Ul’chenko vd. (Ed.), *Epoha pravleniya v Turtsii Partii spravedlivosti i razvitiya: promezhutochnye itogi i prognozy (2002–2015)* içinde (ss. 83–104). Moscow: IV RAN, Izdatel’ Vorob’ev.
- Boldyrev, A. V. (2018). K voprosu o geografii Stambul’skogo kanala. *Vostochnaya analitika*, 3, 120-132.
- Boldyrev, A. V. (2019a). K voprosu o pravovom regulirovanii sudokhodstva v Stambul’skom kanale. *Vestnik IV RAN*, 3, 223–234.
- Boldyrev, A. V. (2019b). Proekt Stambul’skogo kanala v kontekste rossiisko-turetskikh otnoshenii: geopolitika i ekonomika. In N.Yu. Ul’chenko vd. (Ed.),

- Vneshnepoliticheskie interesy Rossii: istoriya i sovremennost'* içinde (s. 10-26). Trudy IV RAN. Vyp. 20. M.: IV RAN.
- Boldyrev, A. V. (2019c). Strategiya-2023: infrastrukturnye megaproekty Partii spravedlivosti i razvitiya nakanune 100-letiya Turetskoi Respubliki. In N.Yu. Ul'chenko vd. (Ed.), *Politicheskaya transformatsiya na musul'manskom Vostoke: opyt Turtsii i drugikh stran* içinde (s. 29). Trudy IV RAN. Vyp. 20. M.: IV RAN.
- Boldyrev, A. V. (2019d). Vzgl'yad na ekspertnoe soobshchestvo Turtsii posle popytki voennogo perevorota 2016 g. *Vestnik IV RAN*, 4, 188–197.
- Boldyrev, A. V. (2020a). K voprosu o vozmozhnosti dlya Rossii uchastvovat' vturtskomproekte kanal "Sstanbul". *Vestnik IV RAN*, 1, 271–280.
- Boldyrev, A. V. (2020b). Proekt Stambul'skogo kanala v fokuse rossiiskikh i turetskikh publikatsii. *Mezhdunarodnye protsessy*, 2020, 18(3), 164-178.
- Demeshko, N. E., & Irkhin, A. A. (2022). Turetskaya respublika i Ukraina: Ispol'zovanie krymsko-tatarskogo voprosa vo vneshnepoliticheskom kurse posle 2014 goda. *Vestnik RUDN. Seriya: Mezhdunarodnye otnosheniya*, 4, 755-770.
- Gabrielyan, A. (2017, 28 Şubat). Turtsiya: Stambul'skii kanal i Konventsiya Montre. Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=32948>
- Gabrielyan, A. (2018, 2 Nisan). O khode realizatsii plana stroitel'stva kanala "Stambul". Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=43134>
- Gabrielyan, A. (2019, 11 Aralık). Kanal "Stambul" kak faktor bor'by mezhdu "staroi" i "novoi" Turtsiei. Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=64422>
- Grigoryan, D. ve diğ erleri. (2020). Etnopoliticheskaya mobilizatsiya krymskikh tatar v kontekste interesov turetskoy elity. *Gosudarstvennoye i munitsipal'noye upravleniye. Uchenyye zapiski*, 2, 178-182.
- MEMO. (s.y.). Rossiya i mir. Ezhegodnyi prognoz. *Ezhegodnyi doklad IMEMO RAN i Fonda Perspektivnykh issledovaniy i initsiativ*. Erişim Tarihi: 05.03.2022, <https://www.imemo.ru/publications/periodical/rw/archive>
- Irkhin, A. A., & Demeshko, N. E. (2019). Krymskiy aspekt rossiysko-turetskikh otnosheniy: faktory "myagkoy i zhestkoy sily". *Perspektivy. Elektronnyy zhurnal*, 2(18), 37-49.
- Kolesnikov, A. A. (2015). Geopoliticheskaya sostavlyayushchaya vozvrashcheniya Kryma v sostav Rossii: vzglyad iz Rossii. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta*, 26(737), 108-112.

- Korobov, A. A., & Smetannikov, S. S. (2015). Vliyanie Turtsii na regionalnye politicheskie protsessy Respubliki Krym: konstruktivnyy analiz. *Vestnik Povolzhskogo instituta upravleniya*, 4(49), 24-33.
- Korotyshev, A. P., & Sorokin, A. S. (2016). Turbulentnost' vneshnei politiki Turtsii v noveishei istorii: otsenki amerikanskikh i rossiiskikh ekspertov. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. NI Lobachevskogo*, 6, 59.
- Kovalev, V. I. (2018a, 19 Mart). Turtsiya: o razvitii proekta kanala "Stambul". Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=42720>
- Kovalev, V. I. (2018b, 30 Mart). K voprosu o razvitii proekta kanala "Stambul" (prodolzhenie). Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=43061>
- Kovalev, V. I. (2018c, 28 Nisan). O zayavleniyakh prezidenta Turtsii R.T. Erdogana v otnoshenii realizatsii proekta kanala "Stambul". Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=43938>
- Kovalev, V. I. (2020a, 2 Şubat). O tekushchei situatsii s realizatsiei proekta stroitel'stva Kanala "Stambul". Chast' 1. Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 01.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=66689>
- Kovalev, V. I. (2020b, 9 Şubat). K voprosu o realizatsii proekta stroitel'stva Kanala "Stambul". Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=66880>
- Mamedov, R., & Pylova, O. (2020). Na puti k "startegicheskoi glubine" v Prichernomor'e. *RSMD*. Erişim Tarihi: 04.03.2022, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/na-puti-k-strategicheskoy-glubine-v-prichernomore/>
- Morskaya doktrina Rossiiskoi Federatsii ot 26 iyulya 2015 goda. (2015). Erişim Tarihi: 02.03.2022, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqjftS5yrIZUVTJan77L.pdf>
- Naumkin, A. V. (2021). Rossiya i morskaya turetskaya revolyutsiya. *RSMD*. Erişim Tarihi: 11.05.2023, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/comments/rossiya-i-morskaya-turetskaya-revolyutsiya/>
- Osnovy gosudarstvennoi politiki RF v oblasti voenno-morskoı deyatel'nosti na period do 2030 g. ot 2017 g. (2017). Erişim Tarihi: 02.03.2022, <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201707200015.pdf>

- Reporter. (2018). Novyi turetskii kanal udarit po Rossii. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <https://topcor.ru/2256-novyj-tureckij-kanal-udarit-po-rossii.html>
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı web sitesi. Turetskay Respublika. Erişim Tarihi: 02.04.2022, https://www.mid.ru/ru/maps/tr/?FILTER-SECTION=115&pagen_1=107&country_code=tr&COUNTRY_CODE=tr
- Saetov, I.G. (2018). Ostrov Stambul. Novyi Bosfor – natsional’nyi proekt Erdogana dlya “novoi Turtsii”. *Novaya gazeta*. Erişim Tarihi: 07.04.2022, <https://novayagazeta.ru/articles/2018/02/05/75391-ostrov-stambul>
- Safarov, Fuad (2019, 29 Aralık). Kanal İstanbul, Boğazlar’ı isteyen Stalin ve Türk-Rus ilişkileri. *dikGAZETE*. Erişim Tarihi: 23.01.2022, <https://www.dikgazete.com/yazi/kanal-istanbul-bogazlar-i-isteyen-stalin-ve-turk-rus-iliskileri-makale,2010.html-2010.html>
- Selivanova, M. (2011, 29 Nisan). Stambul’skii kanal nefteprovodu ne zamena. *RIA Novosti*. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <https://ria.ru/20110429/369294052.html>
- Smirnov, F. (2019, 27 Aralık). Posol Rossii prokommentiroval stroitel’stvo kanala “Stambul” v Turtsii. *RIA Novosti*. Erişim Tarihi: 23.01.2022, <https://ria.ru/20191227/1562947557.html>
- Sosnov, G. I. (2018). Megaproekty Turtsii: na puti k protsvetaniyu ili krizisu? *Problemy natsional’noi strategii*, 5(50), 187–199.
- Starodubtsev, I. I. (2011). Transformiruyushchayasya Turtsiya. M.: Institut Blizhnego Vostoka – MGIMO- Universitet MID Rossii.
- Starodubtsev, I. I. (2018a, 22 Ağustos). K voprosu o perspektivakh realizatsii proekta kanala “Stambul”. Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=47145>
- Starodubtsev, I. I. (2018b, 8 Aralık). K voprosu o glavnykh turetskikh infrastrukturykh proektakh: tretii aeroport i kanal “Stambul”. Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=50854>
- Starodubtsev, I. I. (2019a). Chernomorskii region: vozmozhnosti dlya sotrudnichestva Rossii i Turtsii. *Rossiiskii sovet po mezhdunarodnym delam*. Erişim Tarihi: 20.01.2022, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/chernomorskiy-region-vozmozhnosti-dlya-sotrudnichestva-rossii-i-turtsii/>
- Starodubtsev, I. (2019 b, 24 Mart). Dlya korabley NATO mozhet poyavitsya novyy put'. *Moskovskiy Komsomolets*. <https://www.mk.ru/politics/2019/03/24/dlya-korabley-nato-mozhet-poyavitsya-novyy-put.html>

- Starodubtsev, I. I. (2019c, 1 Nisan). Ukrainskii vzglyad na proekt stroitel'stva Kanala "Stambul" i konventsiyu Montre. Institut Blizhnego Vostoka. Erişim Tarihi: 21.01.2022, <http://www.iimes.ru/?p=54537>
- SVOP. (2014). Strategiya - XXI: versiya dlya obsuzhdeniya. Erişim Tarihi: 02.03.2022, http://svop.ru/wp-content/uploads/2014/02/strategy_2new.pdf
- SVOP. (2016). Strategiya dlya Rossii. Erişim Tarihi: 02.03.2022, https://svop.ru/wp-content/uploads/2016/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B23%D0%BC%D0%B0%D1%8F_sm.pdf
- Topal, C. (2014). *Milli Mücadele'de Türk-Rus İlişkileri*. Murathan Yayınları.
- Topal, C. (2019). Russkie bezhentsy v kontekste turetsko-rossiyskikh otnosheniy. In Olcay Türkan & Sorokina Marina (Eds.), *Russkaya "Belaya Emigratsiya" v Turtsii: Vek Spustya (1919–2019)* (pp. 11-36). DRZ im. A. Spljenitsina.
- Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii o Strategii natsional'noi bezopansosti Rossiiskoi Federatsii. (n.d.). <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/QZw6hSk5z9gWq0pID1ZzmR5cER0g5tZC.pdf> (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Uznarodov, D. I. (2022). Krymskiy poluoostrov v kontekste vneshney politiki Turetskoy Respubliki. In *Obshchestvo v epokhu krizisa globalizatsii: Aktualnye problemy prava, ekonomiki i mezhkulturnoy kommunikatsii: Sbornik statey* (Vol. 2, pp. 251-259). Sputnik nauki.
- Voennaya doktrina Rossiiskoi Federatsii. (2015). <https://www.mid.ru/print/?id=1584621&lang=ru> (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Yetkin, M. (2011, April 30). Rus Büyükelçisi'nden Çılgın Proje eleştirisi: Montrö korunmalı. *T24*. <https://t24.com.tr/haber/rus-buyukelcisinden-cilgin-proje-elestirisi-montro-korunmali,142163> (Erişim Tarihi: 23.01.2022).
- Zanina, V. (2014). Iz Kremlya Bosfor ne viden. *Mezhdunarodnaya zhizn* ', 6, 82-94.